

Türkiye'nin ruh sağlığı modelini yeniden tartışmak: Nereye gidiyoruz?

Re-discussing Turkey's mental health structure: Where are we going?

Burhanettin Kaya¹

¹Prof., Haliç Üniversitesi Psikoloji A.D., İstanbul, Türkiye <https://orcid.org/0000-0002-6480-1451>

Yarını anlamamanın yolu bugüne bakmaktan geçiyor. Bugünü anlamak ise geçmişini araştırmak ve anlamakla olanaklı. Yaşananın kaydını tutamayan, dün ile yarın arasında bağ kuramayan ve şaşkınlıkla kayıtsızlık arasında dolaşmaya balık hafızalı demek yanlış olmaz. Bu belleksizlik farkında olmadan insanı, toplumu var eden temel değerlerin farkında olamamayı ve koruyamamayı da doğuruyor.

Ruh sağlığı politikaları, yasal düzenlemeler, geliştirilen programlar bir ülkenin ruh sağlığı uygulamaları açısından son derece önemli ve vazgeçilmez öğelerdir. Dünya ülkelerinin yaklaşık %60'ının bir ruh sağlığı politikası ve ruh sağlığı yasası var. Çağdaş ülkelerin neredeyse tamamına yakınında var. Bu ülkelerin çoğu geliştirdikleri bu ulusal ruh sağlığı politikalarını sadece kâğıt üzerinde kalan metinler olarak bırakmamış, sağlık sistemini düzenlemek için etkili araçlar olarak kullanmışlardır. Yaşama geçirdikleri ulusal ruh sağlığı politikalarının kamusal niteliği, sınıfsal temelleri, ülke ekonomik politikaları ve tercihleri çerçevesindeki niteliği, yasaların yeterliliği ayrı bir tartışma konusudur. Türkiye'nin birçok ülkeye politika geliştirmede öncülük etmiş ama yok edilmiş bir sosyalizasyon yasası, tozlu arşivlerde bir ruh sağlığı politikası ve kötürüm kalmış bir ruh sağlığı eylem planı var. Ancak halen bir ruh sağlığı yasası yok...

2006 yılında Sağlık Bakanlığı ulusal ruh sağlığı politika metni geliştirmek amacıyla bir proje yürüttü. Marmara depremi sonrası acil yeniden yapılandırma ikraz antlaşmasının bir uzantısı olarak. Politika metnini geliştirme süreci ve bakanlık dışındaki kurum ve kuruluşların, meslek örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının bu sürece dahil tam bir komedidir (1). Bu politika raporu, bu çalışma ile Türkiye'yi tanıma imkânı bulduğu için büyük memnuniyet duyan Türkiye Kökenli Amerikalı proje avcısı bir şahsa ve kapitalist projeleriyle tüm dünyaya politika ihraç eden Harvard Üniversitesine ihale edilmişti. Bu rapor temel alınarak 2009'da Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri kuruldu. Ne yazık ki süreç içinde işlevlerini kaybettiler. 2011 yılında bir ruh sağlığı eylem planı 2011-2023 vurgusuyla hazırlanmış, sağlık ortamı ile (*Klinik Psikiyatri* 2022;25:348-349)

DOI: 10.5505/kpd.2022.75508

Makalenin geliş tarihi: 11.12.2022, Yayına kabul tarihi:12.12.2022

paylaşmıştı (2). Bu eylem planının içeriğinden bazıları yaşama geçirildi. Planlanan aşamalar güncel siyasetin gereksinimlerine göre değiştirildi. Planlanan sıralamalara uyulmadı. Seçmenlerinin isteğine göre pilot bölgeleri değiştirildi. Fakat hükümet nezdinde gereken destek verilmedi. Meslek örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının uyarıları, eleştirileri ve önerileri yok sayıldı (3). 2011 Ruh Sağlığı Eylem planı, neoliberal politikaların gereksinimlerine göre düzenlenmiş olan, içinde toplum sağlığı yararına az da olsa bazı içerikler taşıyan yüzlerce sayfalık bir eylem planı olarak bugün sağlık bakanlığı depolarında uyumaktadır.

Türkiye Psikiyatri Derneği ruh sağlığı yasasının çıkarılması amacıyla kuruluşundan bu yana, 30 yıla yakındır büyük bir çaba sarf ediyor. Şimdiye dek 18 yasa taslağı hazırladı ve çeşitli dönemlerde hem kamuoyuna, siyaset dünyasına sundu (4). Eylemler yaptı, etkinlikler düzenledi. Kamuoyunun gündemine taşıdı. Hazırladığı yasa taslakları bazı dönemlerde genellikle iktidar blokundan “duyarlı” bir milletvekilinin yoğun çabaları ile sağlık komisyonlarına geldi ve öncülük eden milletvekili parti üst yönetimi tarafından taltif edilip yeni görevlere getirilince taslaklar tozlu raflara kaldırıldı. Son yasa tasarısı da benzeri süreçlerden geçiyor ve yasa tasarısı rafa kalkmadan yasalasın diye yoğun bir çaba sarf ediliyor. Toplumsal belleğimizi ve Ruh Sağlığı Yasası tarihini düşününce bu durum beni açıkçası ürkütüyor. Umarım bu süreç bu sefer amacına ulaşır.

Ruh Sağlığı alanında durumlar hiç iç açıcı değil. Dünyada eşi görülmeven ve tanımsız, tarifsiz bir Sağlık Bilimler Üniversitesi modeli ile tıp eğitimi, psikiyatri eğitimi ve sağlık hizmetleri tuhaf bir görünüm elde etmiş durumda.

Özel sağlık kuruluşları başat hizmet sağlayıcısı olmuş durumda. Vakıf Üniversiteleri özel hastaneler üzerinden tıp ve uzmanlık eğitimi veriyor. Eğitimin niteliği ve tıp tarihi, geleneği bilimsel birikimi ile teması bozulmuş durumda. Kamu üniversiteleri büyük borç altında. Kötü yönetiliyor.

Psikiyatri klinikleri giderek küçülüyor, yataklı servisler kapatılıyor, yatak sayıları azalıyor. Poliklinik birimleri azalıyor.

Kent merkezlerindeki köklü eğitim hastaneleri ve devlet hastaneleri kapatılıp şehir hastaneleri adı sağlık kampüslerine taşınıyor. Kapanan hastanelerle birlikte psikiyatri yatak sayıları giderek düşüyor. Kapatılan hastaneler ile yüzlerce yatak kaybı olurken tüm hastanelerin taşındığı şehir hastanelerinde en fazla 30 yataklı tek bir psikiyatri servisi oluşturuluyor.

Ruh Sağlığı hastanelerinde durum çok daha kötü. Örneğin, büyük bir hasta yükünü kaldıran, ruh sağlığı hizmetini yüklenen ve yıllardır ilgi bekleyen Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları hastanesi kapanmanın eşiğinde. Elazığ ve Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları hastanelerinin durumu farklı değil. Ruh sağlığı çalışanlarının ve psikiyatristlerin çalışma koşulları çok ağırlaşmış halde...

Üniversite ve eğitim hastanelerinde akademik yükseltmeler siyasal kadrolaşmanın bir aracı olarak kullanılıyor, liyakatten uzak ve dosya üzerinden değerlendirmelerle akademik unvanlar dağıtılıyor. Bu uzmanlık eğitimini niteliğini giderek düşürüyor. Kişiyi özel kadro ilanlarıyla liyakat tümüyle yok edilmiş durumda.

Asistan sayısı uzmanlık eğitimini sürdürülemez, hatta önleyecek düzeyde artırılmış durumda. Eğitim hastanelerindeki psikiyatri yatak sayılarının giderek azalmasıyla, asistanlar neredeyse şizofreni, bipolar bozukluk gibi temel hastalıkları görmeden uzmanlık eğitimini bitirme dönemine geliyorlar

Kamuda çalışan hekimler her geçen gün çalışma koşulları, sağlık ortamında yaşanan sorunlar ve düzeltmek için hiçbir adım atılmaması nedeniyle daha çok istifa ediyor, istifa sonrasında da yeterince deneyim kazanmadan özel hastanelerin sömürü sistemine girmek zorunda kalıyorlar, ya da özel muayenehane açarak mesleklerini sürdürebilme çabasına girişiyorlar. Bu da yeni etik sorunlar doğuruyor. Ayrıca birçoğu da yurt dışına gitmenin planlarını yapıyor.

Söylenebilecek daha çok şey var.

Uzun yıllardır Türkiye’de ruh sağlığı politikaları geliştirmeye olanak verecek ve ülkeye genelleyebilecek nitelikte epidemiyolojik araştırmalar yapılmıyor. 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi ve Sağlık Bakanlığı işbirliği ile yapılan ve “Erişkin Ruh Sağlığı Profili” araştırmasından (5) sonra şimdiye dek kapsamlı bir araştırma yapılmadı ne yazık ki... Yapılacağına dair bir ipucu da yok. 1990’lı yıllardan günümüze dek Ankara Çubuk, Sivas, İzmir, Eskişehir gibi şehirlerde yapılan bölgesel nitelikte sınırlı araştırmalar dışında epidemiyolojik araştırmaların yeterince yapılmadığını söyleyebiliriz. 2006 yılından bu yana birçok kurum (Milli Eğitim, Emniyet Müdürlüğü vs.) yıllarca yayınladıkları istatistikleri yayınlamıyorlar, çok temel sağlık bilgilerini bilim dünyasıyla, sağlık politika geliştiricileriyle, meslek örgütleriyle, eğitim ve sağlık alanından sivil toplum örgütleriyle paylaşmıyorlar. TÜİK temel istatistik verileri yayınlamıyor, ya da eksik yayınlıyor. Bu koşullar çerçevesinde, yeni bilgi, yeni epidemiyolojik veriler olmaksızın, toplum ruh sağlığının güncel durumunu anlamak, nedenselliği tartışmak, toplumun gereksinimlerini karşılayacak ruh sağlığı politikaları geliştirmek ve ruh sağlığına yön verebilmek çok olanaklı görünmüyor.

Tüm bu yazılanlardan siyasal erkin bir ruh sağlığı politikası olmadığı düşüncesi aklınıza gelmesin. Neoliberal kapitalizmin yön vermesi ile siyasal iktidarların hizmet ettikleri sosyal sınıfın gereksinimine göre hayata geçirilen, adı konulmamış yazılı olmayan ve bir ruh sağlığı politikasının olduğunu ve özenle uygulandığını söyleyebiliriz. Bu politikalar açığa çıkarılmayı, görünür kılınmayı ve ortaya çıkardığı sorunlar, yarattığı tahribatlar, ruh sağlığına bıraktığı izler açısından irdelenmeyi, araştırılmayı ve tartışılmayı fazlasıyla hak ediyor. Bilim dünyasının, akademinin, sağlık meslek örgütlerinin bu sorumluluğu hatırlaması ve yaşama geçirmesi gerekiyor. Hafızamızı balık olmaktan kurtararak...

Yazışma adresi: Prof. Dr. Burhanettin Kaya, Haliç Üniversitesi Psikoloji A.D., İstanbul, Türkiye burha65@yahoo.com

KAYNAKLAR

1. Kaya B., Sağlıkta dönüşümün ruh sağlığı politikası: Sağlık Bakanlığı ulusal ruh sağlığı politika raporunun değerlendirilmesi, Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni, 2007, 10 (1): 18-19.
2. T.C. Sağlık Bakanlığı., Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023), Sağlık Bakanlığı Yayını, Ankara, 2011.
3. Soygür H., Türkiye’de Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri: Quo 349

Vadis? Arch Neuropsychiatr 2016; 53: 1-3.

4. Türkiye Psikiyatri Derneği., Ruh Sağlığı Kanunu’nun yasalaşma sürecinde TPD çalışmaları. TPD Bülteni,2021, 24(3): 9-10.
5. Kılıç C., Türkiye’de Ruhsal Hastalıkların yaygınlığı ve ruhsal hastalıkların tedavisinin neresindeyiz? Toplum ve Hekim 2020, 35(3): 179-187.